

ÎNVĂȚĂMÂNTUL GORJEAN LA ÎNCEPUTURILE MODERNITĂȚII ROMÂNEȘTI. ȘCOLARIZAREA FETELOR

THEONA-MARIA MOȚA¹

Abstract. The proposed research topic wants to bring to the fore the evolution of education in Gorj in the period 1831/1832-1864 from the perspective of young women's access of the time to educational institutions, addressing both the situation of national schools in which young women had access alongside boys (only a few girls of the time, coming from renowned families), as well as the condition of the boarding school and schools which were specially established in order to provide the young ladies of the time a suitable education and elementary instruction. For centuries, the education and instruction of girls, regardless of the social category of origin was the prerogative of the family or of teachers or governesses specially employed in this regard (in the case of ruling families or in the families of the great nobility). Gradually, however, simultaneously with the affirmation of the national project, the general interest in the organization of the educational system increased, the first manifestations in this sense being in the case of schools intended for the male part of the population. But despite the initial reluctance towards the education of girls in an institutionalized environment, the mindsets of the age changed, and after the adoption of the Organic Regulation and the adjacent School Legislation, there was an increasingly evident interest in female education and instruction, obviously also in Gorj county through the establishment, in 1845, of a private boarding school for girls, but also through the girls' cultivation in the beginner school in Târgu-Jiu, since its establishment, in 1832. Later, Constantin Săvoiu, in 1855, was credited with establishing a girls' school in which access was allowed to young ladies of the era, regardless of social status, a fact that facilitated the education and instruction of young women from the city on the banks of the Jiu River.

Keywords: domestic/institutionalized education, school, boarding school/pensionnat, teachers, school curriculum

INTRODUCERE

Începutul secolului al XIX-lea a însemnat pentru Principatele Române și conturarea ideii naționale care, în contextul dominației străine, s-a afirmat mai întâi pe plan cultural, prin lupta pentru școală și cultură în limba română. Impulsul a fost dat la sfârșitul secolului al XVIII-lea de curentul iluminist, care a susținut renașterea națională, inclusiv prin intermediul răspândirii școlilor cu predare în limba română. Ulterior, Regulamentele Organice au plasat Țara Românească și Moldova pe calea modernizării și au oferit cadrul juridic favorabil evoluției instituționale și culturale. Întreaga evoluție a societății a fost marcată de puterea protectoare (Rusia) și cea suzerană (Imperiul Otoman), în acord cu propriile interese,

¹ Masterand, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, theonamota@gmail.com.

deci schimbările trebuie privite și în contextul modificării raporturilor dintre cele două puteri.

În acest cadru general, învățământul a trecut prin prefaceri succesive la începuturile modernității românești, a evoluat spre forme care erau capabile să asigure instrucția necesară, „luminarea”, care să ofere statului bărbați capabili sprijinirii îndeplinirii idealurilor naționale. Acest obiectiv a îndemnat instituțiile specifice să acționeze pentru dezvoltarea învățământului destinat părții masculine a populației, dar instrucția și educația femeilor a fost lăsată, de foarte multe ori, pe un plan secundar deoarece tinerele doamne și domnișoare nu aveau un rol activ în viața publică, nu erau implicate în chestiunile politice. Treptat însă, odată cu răspândirea ideilor occidentale și cu apariția unor mentalități moderne, și în spațiul românesc, s-a înțeles rolul pe care femeile îl aveau în evoluția societății. Răspândirea instrucției în rândul femeilor nu a fost văzută, cel puțin în prima parte a secolului al XIX-lea, ca un mijloc al emancipării, al „evadării” în spațiul public, ci ca o necesitate a „cultivării” unor tinere capabile a fi bune mame și soții devotate. Femeia era prima care putea răspândi cultura și mai ales morala în sânul propriei familii, în consecință aceasta trebuia să asigure copiilor săi, fete sau băieți, bazele devenirii ulterioare. Obiectivele educaționale erau diferite în cazul doamnelor, deci și parcursul educațional era altul, concentrat asupra noțiunilor referitoare la buna gospodărire și creșterea copiilor. Finalitatea era legată tot de ideologia națională: bărbații erau chemați să contribuie la constituirea statului național și a națiunii române, iar femeile erau mame ale familiei și, în sens mai larg, mame ale întregii națiuni.

Evoluția mentalităților, dar și transformările din domeniul legislației educaționale, au determinat apariția unor instituții educaționale care au permis și accesul tinerelor și, ulterior, apariția unor instituții (publice sau înființate de particulari) dedicate exclusiv cultivării fetelor. Procesul a fost unul îndelungat, egalitatea instrucției primare indiferent de sex fiind garantată „de jure” doar prin *Legea Instrucțiunii Publice* din 1864. Anterior, însă, statul și întreaga societate, dar și părinții tinerelor domnișoare au fost tot mai preocupați de destinul educativ al acestora, prin urmare, primele școli și pensioane destinate fetelor au apărut chiar înainte de 1821. A fost la început vorba doar de instituții particulare, apărute mai întâi în capitala țării și destinate elitelor societății românești, taxele pe care o tânără trebuia să le plătească fiind impresionante. Deci, progresul a început dinspre capitala țării, și, doar decenii mai târziu, au apărut școli destinate fetelor în toate județele țării. Astfel, dacă în București, la 1815 au fost atestate instituții particulare destinate fetelor precum cea înființată de doamna Furo² sau de Aneta Cavalini³, în Gorj, zonă supusă analizei în prezenta cercetare, primul pension destinat părții feminine a populației a fost atestat doar la 1845.

Cercetarea privind *Învățământul gorjean la începuturile modernității românești. Școlarizarea fetelor* își propune să aducă în prim plan realitățile

² Pârnuță 1971, p. 217.

³ Pârnuță 1997, p. 70.

instrucției elementare feminine dintr-un județ aparent modest al Țării Românești, aceste aspecte fiind permanent corelate cu starea învățământului feminin de la nivelul întregii țări, tocmai pentru a sublinia particularitățile educaționale locale și șansele educaționale diferite pe care o tânără le avea în funcție de zona geografică de proveniență.

Dincolo de interesul personal față de istoria învățământului românesc modern, abordarea problematicii s-a datorat și insuficienței cercetării asupra subiectului educației și instrucției feminine, în istoriografia românească. Singura lucrare care a abordat exhaustiv tema aparține istoricului Gheorghe Pârnuță⁴. Mai mult, situația cultivării femeilor, circumscrisă la zona Gorjului, a fost abordată doar lacunar în lucrările de specialitate referitoare la istoria învățământului gorjean sau la istoria orașului Târgu-Jiu (precum cele ale lui Alexandru Ștefulescu⁵, Vasile Cărăbiș⁶, Grigore Pupăză⁷ etc), dar și în cadrul lucrărilor generale referitoare la învățământul românesc⁸, care au abordat în doar câteva rânduri sau pagini starea educației și instrucției feminine din zona Gorjului.

Așadar, demersul de față a apărut și ca o necesitate a abordării, pe cât posibil exhaustivă a subiectului, inclusiv prin analiza unor documente de arhivă din cadrul Arhivelor Naționale ale României (fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice) sau din cadrul S.J.A.N. Gorj (fondul Primăria Municipiului Târgu-Jiu și fondul Școlii Primare de Băieți Nr. 1, Târgu-Jiu).

Mi-am propus ca în cadrul prezentei cercetări să răspund la întrebări precum: În ce măsură au avut acces fetele din Gorj la o educație instituționalizată, la începuturile modernității românești (inclusiv în funcție de mediul de proveniență: urban/rural)? Care a fost evoluția în acest sens de-a lungul perioadei cercetate și ce a determinat această evoluție? Care au fost instituțiile educaționale care au permis accesul fetelor și care a fost contextul primirii acestora în școala națională? Care a fost contextul apariției unor instituții educaționale destinate exclusiv fetelor și care a fost evoluția acestora?. Prin urmărirea acestor întrebări de cercetare, cu o metodologie specifică (metoda comparativă, descriptivă și narativă, analiza critică, investigarea încrucișată a surselor, abordarea contextualizată), s-au conturat și principalele obiective ale lucrării de față: analiza evoluției educației instituționalizate destinată fetelor din județul Gorj, prin corelare cu evoluția din celelalte județe ale țării; înțelegerea contextului acestei evoluții, analiza instituțiilor în care tinerele fete din zonă au primit o educație corespunzătoare etc.

Dincolo de aceste aspecte, este necesară și lămurirea unor probleme terminologice. În acest context, se impun mențiuni referitoare la diferența educație/instrucție. Cei doi termeni nu sunt diametral opuși, dar totuși, analizând sursele epocii, se impun câteva considerații referitoare la semnificația acestora. Astfel, de regulă, educația face referire la însușirea unui set de valori, mai ales valori

⁴ Pârnuță 1998.

⁵ Ștefulescu 1899; Ștefulescu 2020.

⁶ Cărăbiș 1995. În acest sens și Cărăbiș 1986, 1992.

⁷ Pupăză, Cheznoiu 2005.

⁸ Relevante în acest sens: Manolache, Pârnuță 1993, Pârnuță, Andrei 1994, Iorga 2020 etc.

morale care trebuie să ghideze individul de-a lungul vieții, iar instrucția face referire la însușirea unor cunoștințe diverse⁹, din varii domenii, de la științele umaniste, la limbi străine sau chiar științe reale. În prezentul demers am considerat potrivită utilizarea termenului „educație” cu privire la valori morale sau diverse chestiuni legate de creșterea copilului sau comportamentul femeii și utilizarea termenului „instrucție”, cu privire la însușirea unor cunoștințe intelectuale din diversele domenii de studiu din școli.

EDUCAȚIA ȘI INSTRUCȚIA FETELOR DIN GORJ ÎNTRE ADOPTAREA REGULAMENTULUI ORGANIC ȘI LEGEA INSTRUCȚIUNII PUBLICE

La nivelul Principatelor Române, la începutul secolului al XIX-lea, numărul tinerelor care aveau măcar o minimă cultură intelectuală a fost scăzut, în contextul insuficienței dezvoltării a sistemului educațional național și, în particular, a numărului scăzut de instituții educaționale care acceptau și fete. Situația a fost evidentă și în zona Gorjului și a fost determinată inclusiv de contextul legislativ - juridic al vremii, deoarece femeia era dependentă de bărbat, situație consfințită la nivel legal prin *Legiuirea lui Caragea* (1818, intrată în vigoare la 1819) care a consacrat inferioritatea juridică și socială a femeii, până la adoptarea *Codului Civil* din 1865¹⁰. Legiuirea, redactată de un colectiv în frunte cu Hristopol Atanasie, logofătul Nestor și stolnicul Ioniță Bălăceanu menționa împărțirea „obrazelor”, „după fire”, în bărbați și femei. Capitolul I stipula imposibilitatea femeilor de a face parte din categoria boierilor, a ocârmuitorilor obștești sau a judecătorilor. De asemenea, femeile nu puteau obține funcții publice sau religioase¹¹. Prin aceste prevederi, legiuirea a fost perfect încadrată mentalităților vremii și a justificat și, totodată, determinat, în bună parte, inclusiv lipsa interesului pentru instrucția femeii, deoarece doamnele și domnișoarele vremii nu puteau fi implicate în viața publică și, în particular, în chestiunile politice, nu puteau sluji statul, deci dezvoltarea lor pe plan cultural, investirea unor sume de bani în acest sens de către stat, se considera a fi inutilă, în contextul epocii.

Totuși, nivelul de cunoștințe specific fetelor era influențat direct de statutul lor social, deoarece fetele din marile familii boierești sau din familiile domnitoare au avut șansa de a primi o educație aleasă, așa cum a fost și cazul domniței Ralu Caragea care a avut o cultură solidă, în domenii diverse, de la literatură universală la limbi străine sau chiar artă¹². Dincolo de astfel de cazuri particulare, generate de apartenența la elita vremii, nivelul intelectual al tinerelor vremii era modest. Cel puțin, pentru zona județului Gorj, nu am identificat cazuri notabile ale unor tinere cu o cultură solidă dobândită în școală, până la adoptarea Regulamentului Organic, fapt explicabil, în contextul în care, până la organizarea învățământului pe baze

⁹ Ciupală 2003, pp. 61-64.

¹⁰ Rădulescu 1995, p. IX.

¹¹ *Legiuirea* 1818, p. 1. Referitor la Legiuirea lui Caragea a se vedea și Giurescu 1923.

¹² Olariu 2006, p. 88; Manoliu 1939.

regulamentare, în Gorj, focare de cultură erau, de regulă, în jurul bisericilor, dar în acest caz era vorba de o cultivare „ad hoc”, în special, a tinerilor băieți, după cărți bisericești și fără o programă bine stabilită. Cel mai probabil, numărul fetelor cuprinse în astfel de instituții a fost deosebit de restrâns, deoarece preoții și cântăreții bisericești se axau pe pregătirea unor tineri pentru o carieră ecleziastică și, în plus, mentalitățile conservatoare ale Bisericii nu promovau cultivarea tinerelor în vederea emancipării, ci menținerea acestora strict în spațiul domestic, cu o limitare drastică a rolului lor la creșterea copiilor și îngrijirea gospodăriei. Totuși, chiar dacă am fi tentați să respingem orice șansă a fetelor de a urma cursurile unor astfel de școli, au existat și excepții atestate documentar. Spre exemplu, în cadrul școlii deschise la Biserica Domnească din Târgu-Jiu, pentru anul 1831, a fost atestată înscrierea a 32 de elevi dintre care și cinci tinere domnișoare¹³. Din nefericire, în documentele epocii nu am identificat și alte mărturii referitoare la elevii Școlii de pe lângă Biserica Domnească din Târgu-Jiu, existența unor fete putând fi explicată prin schimbarea treptată a atitudinii dascălilor față de educația feminină, în contextul pătrunderii treptate a ideilor occidentale modernizatoare și în spațiul românesc.

Dincolo de aceste cazuri particulare, în primele două decenii ale secolului al XIX-lea, o serie de personalități marcante ale vremii și-au trimis fetele la studii în Transilvania. Printre aceștia s-a numărat și Nicolae Brăiloiu, boier de seamă al vremii, cu domenii inclusiv în zona Gorjului. Spre 1820, acesta a dorit să își trimită fiicele la „Ursulinele” de la Sibiu (unde învățaseră și fiicele negustorului Ioan Băluță și nepoatele lui Pană Costescu¹⁴), dar instituția se afla în declin, prin urmare tinerele au fost trimise la o altă instituție educațională din Transilvania, o „școală cu dascăl grecesc, franțozesc, nemțesc și italianesc”¹⁵. Remarcăm orientarea educației feminine spre însușirea unor limbi străine. Trimiterea unor fete din familii însemnate la studii în Transilvania spune foarte multe despre nivelul educației feminine și șansele ca o fată, fie și dintr-o familie înstărită, să dobândească o educație potrivită în Valahia începutului de secol al XIX-lea.

Trecând peste excepțiile notabile, fetele din primele trei decenii ale secolului al XIX-lea erau educate în cadrul familiei, de mame sau bunici, ori de profesori/profesoare sau guvernatori/guvernatoare, special angajați în acest sens (doar în cadrul familiilor domnitoare sau ale marilor boieri, sumele de bani plătite pentru o astfel de persoană specializată fiind enorme). În linii mari, „femeile din vechime se educă numai și numai pentru familie”¹⁶, în contextul în care tinerele erau pregătite pentru o triplă ipostază: de soție, de mamă de familie și de conducătoare a treburilor casnice¹⁷. Având în vedere menirea femeii, cunoștințele necesare erau legate de partea morală, în contextul în care mama era cea care intra prima în contact cu micul copil și trebuia să îi transmită acestuia o bază morală absolut necesară unui start promițător în viață și formării ca viitor cetățean (în cazul

¹³ ANR, A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 1/1873, f. 53.

¹⁴ Iorga 1906, p. 10.

¹⁵ Iorga 1906, p. 12.

¹⁶ Buge, *Evoluția*, p. 3.

¹⁷ Ciupală 2003, p. 49.

băieților) sau ca bună viitoare mamă a familiei (în cazul fetelor). În ceea ce privește educația morală, era considerată a fi necesară mai întâi o bază religioasă¹⁸; nu se urmărea însă cunoașterea unor noțiuni teologice abstracte, ci mai degrabă cunoașterea fundamentelor credinței ortodoxe. În plus, tinerele epocii trebuiau să deprindă regulile îngrijirii gospodăriei, dar mai ales deprinderi legate de creșterea potrivită a copiilor, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere al îngrijirii fizice. Dacă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, educația domestică se baza strict pe cele transmise din generație în generație, treptat, o dată cu înțelegerea rolului femeii în educarea urmașilor, au apărut și o serie de lucrări dedicate educației domestice, adevărate „ghiduri” destinate a le învăța pe tinerele domnișoare cum să fie bune mame, soții și gospodine desăvârșite. Între acestea, un rol însemnat l-a jucat *Educația Mumelor de familie sau civilizația neamului românesc prin femei*¹⁹, tradusă de I. D. Negulici, în 1844²⁰, dar și *Manualul Mumelor sau epistole pentru o sororă pentru educația copiilor*²¹, apărută în 1851. Ambele au fost traduceri după lucrări de sorginte occidentală, nu a fost vorba despre lucrări originale, dar simplul interes pentru traducerea unor astfel de lucrări a relevat sporirea interesului elitelor intelectuale din Valahia în ceea ce privește educarea și instruirea fetelor.

Transformarea mentalităților referitoare la femei și la cultivarea acestora a fost tot mai evidentă o dată cu pătrunderea ideilor modernizatoare de sorginte occidentală, idei tot mai pregnante în societate după evenimentele revoluționare din 1821. Totodată, a crescut și interesul statului referitor la dezvoltarea sistemului de învățământ, fapt concretizat prin prevederile *Regulamentului Organic* și a *Legiurii școlare* adiacente din 1832/1833. Având în vedere specificul temei se impune o analiză succintă a prevederilor legislative referitoare la învățământ cuprinse în Regulamentul Organic specific Valahiei. Secțiunea a IV-a aparținând capitolului 8 (Dispoziții generale) cuprindea prevederi „Pentru învățătura publică”. Practic, s-a consfințit implicarea statului în domeniul educativ prin înființarea școlilor de „ambe sexe” în reședințele județelor. În ceea ce privește nivelul acestor instituții de învățământ, era vorba de școli începătoare, în care tinerii școlari urmau a deprinde cunoștințele elementare²². Prin această prevedere nu doar că urmau a se înființa unități de învățământ în toate județele țării, dar a fost adusă în actualitate și problematica instrucției fetelor, problemă care, asemenea întregului sistem educațional, a fost pusă pe seama statului. Eludând prevederile legale, din lipsa finanțelor necesare, dar și în contextul mentalităților conservatoare referitoare la femei, școli destinate fetelor au fost înființate în toate județele țării doar la 1859/1860, grație implicării lui Alexandru Ioan Cuza în domeniul educațional. În

¹⁸ Eraclide 1870, p. 109.

¹⁹ Martin 1844.

²⁰ Referitor la receptarea lucrării în județul Gorj a se vedea A.N.R., S.J.A.N. Gorj, dosar 10/1844.

²¹ *Manualul* 1851.

²² Negulescu 1944, p. 129.

plus, la nivelul capitalei s-a prevăzut înființarea unui Pension al statului pentru 50 de tinere domnișoare, dar instituția școlară a luat ființă doar la 1852²³.

Regulamentul Școlar din 1832/1833 a fixat împărțirea învățământului în patru trepte: școli începătoare, școli umanioare, cursuri complementare și cursuri speciale la care s-au adăugat și „cursurile slobode”. Fetele epocii au avut acces doar în școlile începătoare, împărțite în patru „clasuri”. Regulamentul a fixat inclusiv disciplinele care urmau a fi predate în fiecare „clas”. Astfel, primul „clas” era destinat însușirii citirii și scrierii, iar în cadrul „clasului” al II-lea școlarii se ocupau cu scrisul după dictare, cititul pe cărți diverse, cele patru operații matematice și socoteli în gând cu numere simple (art. 3). În ambele „clasuri” se studia după metoda lancasteriană²⁴. Pentru „clasurile” trei și patru nu mai era utilizată metoda lancasteriană, iar materiile deveneau din ce în ce mai numeroase și complexe. Astfel, în „clasul” al treilea se studia catehismul legii ortodoxe, elemente de gramatică limbii române, geografie și aritmetică practică (art.5), iar în „clasul” final al cursurilor începătoare se studiau elemente introductive de geometrie și mecanică practică, scriere conformă cu regulile gramaticale, noțiuni introductive de desen liniar și cântare bisericească (art. 6)²⁵. Al patrulea „clas” era organizat doar pentru București și Craiova. Documentul a fost destul de cuprinzător pentru perioada respectivă. A fixat inclusiv orarul după care tinerii își desfășurau orele, vacanțele școlare sau modul de angajare al profesorilor etc. În ceea ce privește numirea unor cadre didactice potrivite, capitolul al IV-lea a fixat regulile de numire a profesorilor. Atunci când un post devenea vacant, Eforia numea un profesor cu avansate cunoștințe intelectuale care stăpânea metoda lui Lancaster pe care și-o putea însuși în cadrul unor cursuri de 2-3 luni, organizate la Sfântul Sava²⁶. Dacă prevederile referitoare la înființarea unor școli destinate educației sexului feminin au fost decenii la rând ignorate, interesul referitor la educația masculină a fost evident, în contextul în care statul avea nevoie de buni cetățeni, pregătiți să asigure nevoile economice și funcționărești²⁷ specifice vremii. În consecință, în perioada imediat următoare adoptării Regulamentului Organic, au luat ființă școli începătoare pentru băieți în toate reședințele județene.

În acest context, s-a conturat și apariția primei școli publice din Târgu-Jiu, prin aducerea profesorului Constantin Stanciovi Brănișteanu, în aprilie 1832. Venirea acestuia a fost însoțită de entuziasmul conducerii orașului, dascălul fiind vizitat la scurt timp de medelnicerul Răducanu Sărdănescu și de alte persoane de seamă din conducerea județului²⁸. Primind inițial de la cârmuire o casă de locuire nepotrivită, s-a mutat la scurt timp în casele Uțai Măldăreasca, cu condiții mult mai bune, dar și potrivite rolului didactic, deoarece școala din Târgu Jiu a funcționat în

²³ Rădulescu Pogăneanu 1935, p. 6.

²⁴ Urechia 1901, p. 275.

²⁵ Urechia 1901, p. 275.

²⁶ Pârnuță 1969, p. 97.

²⁷ Murgescu 1999, pp. 32-33.

²⁸ A.N.R., S.J.A.N., Fond Primăria Orașului Târgu-Jiu, dosar 3/1831-1832, ff. 1-15.

aceste clădiri până în 1835, când sediul a fost mutat în casele lui Manolache Lascăr, pentru care se plătea o chirie destul de însemnată, de 1.000 de lei pe an²⁹.

La școala publică din Târgu-Jiu, tinerele au studiat alături de băieți încă de la deschiderea cursurilor³⁰, în aprilie 1832. Meritul lui Costache Stanciovici a fost cu atât mai mare, în contextul în care, în lipsa unei școli publice de fete în orașul Târgu-Jiu, a permis tinerelor să învețe alături de băieți. Atitudinea dascălului a fost perfect justificată, în contextul pregătirii sale didactice la școala de la Sfântul Sava, dar și de la Golești, în preajma unor dascăli cu viziuni modernizatoare și susținători ai cultivării femeilor, precum: Gheorghe Lazăr, Florian Aaron, Ion Heliade Rădulescu, Eufrosin Poteca etc. La doar două luni de la înființarea școlii publice, școlarii și școlărițele lui Constantin Săvoiu au făcut progrese însemnate, fapt evident cu prilejul vizitei unei delegații bucureștene formată din Pavel Kiseleff, Gheorghe Bibescu și Alexandru Ghica la școala publică unde au fost întâmpinați de un grup de nouă școlărițe, în frunte cu Alexandrina Magheru, care a trezit, prin discursul său, admirația celor prezenți³¹. Prezența fetelor în școala din reședința Gorjului a fost evidentă cu prilejul examinării finale din anul 1833. Fetele nu doar că studiau în școala condusă de profesorul Stanciovici, ci s-au remarcat și prin silința la învățătură și buna purtare, printre cele distinse la examenul cu solemnitate numărându-se și Sevastița Frumușeanu, Luxandra Magherița (Alexandrina Magheru) și Catinca Drecsler³². Totuși, la o analiză succintă a cataloagelor școlare, observăm că, de regulă, tinerele din familii cunoscute ale vremii au studiat la școala din Târgu-Jiu, familiile Magheru sau Frumușeanu făcând parte din elita locală a epocii. Fetele care au reușit să pătrundă în cadrul școlii publice din Târgu Jiu s-au bucurat de o educație atent reglementată, aidoma băieților epocii, studiind pe aceleași programe și pe aceleași manuale școlare (printre care cele aparținând lui Grigore Pleșoianu³³ sau Florian Aaron³⁴).

Tinerele eleve din Târgu-Jiu au fost implicate și în activități extra-școlare, alături de băieți, fapt care relevă deschiderea totală a dascălului față de educarea și instruirea fetelor. Astfel, în 1834, a fost fondată o mică trupă de teatru, cu școlarii și școlărițele școlii publice, pe cheltuiala ocârmuitorului Tache Bengescu³⁵. La 30 august 1834 elevii au jucat impecabil piesa, celebră în epocă, „Regulu”, „încât au pornit lacrimi de la toți, mirându-să toți pentru o astfel de faptă laudată și nemaivăzută în orașul acesta”³⁶. Dintre „actorii” s-au remarcat și 3 fete. În mod constant, până la Revoluția pașoptistă, fetele s-au aflat în școala din orașul de pe malul Jiului. Astfel, în 1835 au fost 153 de băieți și 17 fete, în 1836 erau 164 de băieți și 17 fete, în 1838 erau 159 de băieți și 28 de fete, în 1839 au studiat în școala

²⁹ Pupăză 2005, pp. 22-23.

³⁰ Urechia 1892, p. 197.

³¹ Ștefulescu 2020, p. 216.

³² Pârnuță, Andrei 1994, p. 253.

³³ Pleșoianu 1834, 1838.

³⁴ Aaron 1839, 1846, 1847, 1853, 1857.

³⁵ Ștefulescu 2020, p. 216.

³⁶ A.N.R., S.J.A.N. Gorj, Fond Primăria Orașului Târgu-Jiu, dosar 11/1834, f. 1.

gorjeană 176 de băieți și 32 de domnișoare³⁷. Ulterior, la 29 iunie 1844, documentele ne menționează ca eleve ale acestei instituții școlare, printre alte tinere, pe Bălăcescu Masica și Politimos Zinca³⁸. Școala din Târgu-Jiu nu a fost o excepție având în vedere caracterul „de facto” mixt. Forțând limitele legii și profitând de bunăvoința dascălilor (formați la Sfântul Sava și deci cuprinși de idei modernizatoare în domeniul educației feminine), în cele mai multe școli începătoare s-au aflat și fete, chiar din primii ani de funcționare. Încă din 1832, la școala începătoare din Cerneți, alături de băieți învățau și fete. Astfel, din 45 de elevi, erau treisprezece fete, deci aproximativ o treime. La școala din Râmnicu-Vâlcea, în 1833, numărul fetelor era destul de ridicat și „întreca cătățimea băieților”³⁹. Și în anul 1837 studiau numeroase fete la școala vâlceană, printre care Olăneasca Elenca și Suteasca Anastasia. Totodată, numărul fetelor era în creștere, în consecință profesorul școlii a propus Eforiei Școalelor să fie împuternicit să nu le mai primească pe tinere⁴⁰ pentru a avea loc suficient pentru băieții care doreau să urmeze școala. Și la școala din Caracal studiau tinere domnișoare. Astfel, în anul 1834 printre elevii școlii erau și 22 de fete. În orașul Slatina situația era aceeași. Conform unui raport trimis Eforiei, școala era aglomerată, iar profesorul de aici a menționat că nu poate opri fetele de la învățatură deoarece vede „râvna lor și a părinților”⁴¹. Și în Dâmbovița numărul fetelor era însemnat. Școala apărută în iunie 1833 a cuprins ulterior 3 clase cu 114 elevi, dintre care 94 erau băieți și 20 erau fete⁴².

Sfârșitul primului deceniu regulamentar a fost marcat și de organizarea școlilor sătești, în contextul în care, în 1838, a fost adoptată legislația specifică⁴³, în acest sens, luând naștere școli de băieți la sate. Acum, școlile începătoare din reședințele județelor au devenit școli normale, destinate inclusiv a pregăti personalul didactic din mediul rural⁴⁴. La 14 februarie 1838, Eforia Școalelor din Valahia a trimis la școala din Târgu-Jiu Ordinul nr. 118 care îl însărcina pe învățătorul de aici cu pregătirea viitorilor învățători destinați școlilor sătești⁴⁵. De organizarea acestor școli sătești au profitat uneori și fetele, dar numărul tinerelor care au pătruns în acest fel de școli a fost unul extrem de redus, deci nu putea fi vorba despre egalitatea educației celor două sexe, nici în mediul rural. Situația a fost chiar mai grea decât în orașe, mentalitățile dascălilor rurali fiind, de foarte multe ori, conservatoare și, deci, interesul lor pentru educația și instrucția feminină mai degrabă scăzut. În unele locuri „porunca” stăpânirii de a trimite copiii la școală a fost înțeleasă ca valabilă și pentru fete. Aceasta pare a fi și situația din zona Gorjului unde, pentru perioada 1838-1848, în școlile sătești au studiat și 267 de fete, alături de 3834 băieți⁴⁶. Astfel, printre

³⁷ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 1/1873, f. 53.

³⁸ Popescu 2009, p. 162.

³⁹ Pârnuță 1965, p. 63.

⁴⁰ Pârnuță 1971, p. 219.

⁴¹ Pârnuță 1965, p. 63.

⁴² Svințu 1957, p. 438.

⁴³ Urechia 1868.

⁴⁴ Iscru 1975, p. 81.

⁴⁵ Pupăză 2005, p. 24.

⁴⁶ Pupăză 2005, p. 31.

altele, pentru cei zece ani anteriori Revoluției pașoptiste au studiat 61 de fete în plaiul Novaci, 53 în plaiul Vulcan, 43 în plasa Ocolu, 69 în Plasa Jiul, 20 în Plasa Amaradia și 21 în Plasa Gilortu⁴⁷. Pentru anul 1846-1847, au fost identificate 5 fete în Peștișani (din 35 de elevi, aflați sub îndrumarea profesorului Nicolae Matei și 15 fete în Plașa Gilort, sat Obârșia (având profesor pe Staicu Sandu)⁴⁸ etc. Numărul tinerelor care au studiat în școlile sătești a fost redus, fapt datorat atât legislației vremii, cât și mentalităților. Astfel, a fost evident că rolul cultivării femeilor a fost mult mai târziu înțeles în mediul rural, femeile rămânând până spre începutul secolului al XX-lea (de foarte multe ori și după acest moment) „prizoniere” ale spațiului domestic, îndeplinindu-și strict datoriile tradiționale de mame ale familiei, bune gospodine și soții supuse.

Nu doar în Gorj unele tinere au fost trimise să studieze în școlile sătești alături de băieți. Spre exemplu, în cadrul unei vizite în școlile comunale din Vlașca, profesorul Scarlat Turnavitu arăta cu mândrie, în 1842, că a găsit școli de ambe sexe, mai prin toate satele și că elevii (fete sau băieți) citeau slobod și lucrau fără probleme cele patru operații aritmetice⁴⁹.

Perioada anterioară Revoluției de la 1848 a fost caracterizată, în Țara Românească, și de deschiderea unor școli și pensioane particulare dedicate fetelor, cele mai renumite funcționând la nivelul capitalei. Printre acestea se remarcă cele deschise de doamna Feller, de Elena Becereasca, doamna de Grand Pres etc⁵⁰. Pensioane și școli particulare au funcționat și în restul orașelor țării: institutul cârmuit de Adolfină Saks, în Giurgiu⁵¹; școala condusă de C. Ionescu, la Târgoviște; o școală condusă de Carol Cap și Doamna Lebrun, în orașul Câmpulung⁵² etc. În domeniul înființării unor școli sau pensioane particulare a adus noutăți și *Regulamentul Școlar* din 1832/1833 deoarece a subordonat toate instituțiile educaționale particulare Eforiei Școalelor, care trebuia să-și dea acordul pentru înființarea acestora și „va avea băgare de seamă asupra sistemii învățăturilor”⁵³. Deci toate aspectele legate de programă, perioadă de studii etc., trebuiau să fie în acord cu hotărârile Eforiei, cel mai probabil în contextul în care se constata că nivelul educațional în unele instituții private era unul foarte scăzut, de multe ori chiar și însușirea unor cunoștințe fundamentale (scris, citit) fiind deficitară.

Interesantă a fost și situația orașului Târgu-Jiu unde, în 1845, era atestat un pensionat de fete, deschis însă fără aprobarea Eforiei și având doar o aprobare de la ocârmuitorul județului⁵⁴. În acest context, la 20 octombrie 1845, Al. N. Craiovescu, profesorul școlii normale din Târgu-Jiu, a adus la cunoștința Eforiei Școalelor, că Simion Brâncoveanu (sârb la origine), împreună cu Petru și Iosif Popescu din

⁴⁷ Păupăză 2005, p. 31.

⁴⁸ Neguleasa 2009, p. 376.

⁴⁹ Pârnuță 1969, p. 99.

⁵⁰ Iorga 2014, p. 132.

⁵¹ *Giurgiu* 1847, p. 29.

⁵² Pârnuță 1965, p. 65.

⁵³ Negulescu 1944, p. 129.

⁵⁴ Toma 1992, p. 229.

Banatul Timișoarei, cu Maria Keller și cu o guvernantă a paharnicului Ion Sâmboteanu, s-au aflat la Târgu-Jiu din septembrie anul anterior, iar la 11 octombrie au deschis la Târgu-Jiu un pension pentru fete, în limba română, franceză, germană și maghiară și câteva copile au și început să frecventeze recent deschisul așezământ de educație⁵⁵. Școala se afla sub atenta supraveghere a paharnicilor Ion Sâmboteanu, C. Rosianu și Gheorghe Magheru. Inițial, așezământul educațional a funcționat doar cu acordul Ocârmuirii, contrar prevederilor legale în vigoare care menționau imposibilitatea funcționării unei instituții particulare de învățământ fără acordul prealabil al Eforiei Școalelor. În acest context celor implicați în deschiderea pensionului li s-au cerut dovezi referitoare la pregătirea lor în domeniul educațional și intelectual. La scurt timp, D. Simion a părăsit pensionatul, iar ceilalți dascăli și dascălițe au prezentat dovezile pregătirii profesionale. În acest sens, Petru Popescu, însărcinat cu predarea limbii franceze și a celei germane a prezentat patru atestate; Iosif Popescu a prezentat și el două atestate, dar și dovada funcționării anterioare la un Pensionat din Pesta⁵⁶. Madam Keller preda lucru de mână, dar nu a putut prezenta dovezi ale pregătirii sale, însă ceilalți profesori au menționat că a fost guvernantă la Pesta⁵⁷. Programul era una adaptată mentalităților epocii. Astfel, în limba română se preda gramatica românească, catehism, istoria sfântă, istoria țării, geografie și scriere românească. Limba franceză a fost predată împreună cu gramatica și scriere, la fel și limba „nemțească”. Nu în ultimul rând, tinerele înscrise la pensionul de fete urmau ore de lucru de mână⁵⁸ care le pregăteau pentru cadrul domestic. Cursurile pensionului se desfășurau pe parcursul a trei ani.

Eforia nu a fost de acord cu înființarea pensionului deoarece numărul de fete ce s-ar fi așezat ar fi fost unul mic și prin urmare veniturile ar fi fost insuficiente pentru buna organizare a instituției de învățământ. Ca urmare, s-a permis înființarea unei școli în care fetele să stea doar pe parcursul zilei, în ciuda opoziției fondatorilor pensionului și a părinților care au subliniat necesitatea înființării unei școli interne care, în viziunea epocii, ar fi asigurat mult mai bine atingerea obiectivelor educației feminine⁵⁹. De asemenea, autorizația s-a emis pentru predarea în limba română și germană (ore care urmau a se ține de dimineață) și pentru urmarea orelor de lucru de mână (după amiază). Dacă părinții doreau ca fiicele lor să urmeze și cursuri de limba franceză puteau găsi un profesor potrivit pentru nou înființata școală particulară, dar, în prealabil, aveau obligația de a cere acordul Eforiei Școalelor pentru verificarea competențelor respectivului dascăl⁶⁰.

La doar un an după aceste mențiuni, în 1846, școala normală din Târgu-Jiu⁶¹ a fost inspectată de către Nicolae Simionide, revizorul școlilor din Țara Românească.

⁵⁵ A.N.R., S.J.A.N. Gorj, Fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, Târgu - Jiu, dosar 14/1845-1846, f. 9.

⁵⁶ A.N.R., S.J.A.N. Gorj, Fond Școala, dosar 14/1845-1846, f. 15. A se vedea și Mrejeru, Sarcină *et al.* 2007, p. 32.

⁵⁷ Popescu 2009, p. 158.

⁵⁸ A.N.R., S.J.A.N., Fond Școala, dosar 14/1845-1846, f. 13. Pentru informații referitoare la Pensionul înființat în 1845 a se vedea și Nichifor 2023, p. 25.

⁵⁹ A.N.R., S.J.A.N., Fond Școala, dosar 14/1845-1846, f. 18.

⁶⁰ A.N.R., S.J.A.N., Fond Școala, dosar 14/1845-1846, f. 18.

⁶¹ Serafim 1988, p. 237.

În raportul aferent s-a menționat că nu sunt școli private de băieți în Târgu-Jiu, dar exista un pension cu 9 fete⁶². Era cel mai probabil vorba de școala de fete înființată oficial în 1845. Școala a continuat să funcționeze și în următorii ani. Spre exemplu, în 1847 au fost înscrise 32 de fete, iar în 1848 studiau 27 de școlărițe⁶³.

Problematica școlarizării părții feminine a populației a fost una foarte importantă pentru generația pașoptistă. În acest context, Proclamația de la Islaz, în articolul 16 cerea: „instrucție egală și întregă pentru tot românul de amândouă sexele”⁶⁴. Inițial, Revoluția a ieșit învingătoare pe cale pașnică și s-au făcut primele demersuri pentru îndeplinirea dezideratelor revoluționare. În acest sens, într-un document adresat Locotenentei Domnești, Ministerul Instrucțiunii Publice a făcut apel ca o dată cu 1 septembrie să se înceapă învățătura egală pentru amândouă sexele și, pentru început, să se întocmească cel puțin școli primare în care fetele să aibă acces, în reședințele tuturor județelor. Deci, o astfel de școală trebuia să ia naștere și la Târgu-Jiu⁶⁵.

Înființarea școlii a fost decretată prin actul numărul 933 al Locotenentei Domnești adresat Ministrului Trebilor din Afară, I. Voinescu⁶⁶. Ulterior, în raportul nr. 976 din 9 septembrie 1848, pentru înființarea a douăsprezece școli județene s-a prevăzut suma de 100.800 lei⁶⁷. Totodată, se prevedea necesitatea sprijinirii acestor școli de către magistrații orașelor sau de locuitorii cu stare⁶⁸.

Din nefericire însă, înfrângerea revoluției a anulat întregul proiect al modernizării școlare, iar chestiunile legate de educația și instrucția fetelor au rămas la stadiul de deziderat. La 27 septembrie 1848, Eforia a fost reînființată de căimăcămie, iar școlile au fost închise la 1 noiembrie 1848. Anterior, unele școli au fost închise și sub pretextul răspândirii holerei⁶⁹. Inițial a fost vorba doar de închiderea școlilor publice din orașe dar, ulterior, ocârmuitorii județelor au dat porunci pentru închiderea școlilor de la sate. Măsura a fost aplicată și la nivelul județului Gorj. Deși a părut inițial provizorie, ea a fost, în realitate, de lungă durată, deoarece școlile publice au fost redeschise în oraș abia în 1851, iar la sate doar nouă ani mai târziu⁷⁰. În unele județe, închiderea școlilor publice a însemnat dezvoltarea unor școli și pensioane particulare, „de refugiu”⁷¹, ca opțiune viabilă pentru cei din categoriile avute. Pentru zona gorjeană nu am reușit identificarea unor astfel de inițiative particulare la mijlocul secolului al XIX-lea.

La jumătatea secolului al XIX-lea a apărut ca absolut necesară și reorganizarea sistemului educațional, iar complicata sarcină a revenit unei comisii

⁶² Mrejeru, Sarcină *et al.* 2007, p. 32.

⁶³ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 1/1873, f. 53.

⁶⁴ Bodea 1982, p. 537.

⁶⁵ A. N. R., A. N. I. C., Fond M. C. I. P., dosar 47/ 1848, f. 3.

⁶⁶ A. N. R., A. N. I. C., Fond M. C. I. P., dosar 47/ 1848, f. 4.

⁶⁷ A. N. R., A. N. I. C., Fond M. C. I. P., dosar 47/ 1848, f. 5.

⁶⁸ A. N. R., A. N. I. C., Fond M. C. I. P., dosar 47/ 1848, f. 5.

⁶⁹ Popescu Cilieni 1948, p. 4.

⁷⁰ Brezoianu 1882, pp. 170-174.

⁷¹ Constantinescu 1920, p. 5.

formate din Petrache Poenaru, Simion Marcovici și Constantin Brăiloiu⁷². Noua propunere legislativă, *Așezământul* lui Barbu Știrbei din septembrie 1850, cuprindea atât idei din Regulamentul Școlar din 1832/1833, cât și ale Legii școlare din 1847⁷³. În ceea ce privește divizarea învățământului, s-a preluat formula din 1847, cu o împărțire a învățământului pe trei trepte: școli primare sau începătoare, colegii sau gimnaziile, școli speciale - cea de inginerie sau cea de legi⁷⁴. *Așezământul* nu a făcut nici o referire explicită la educația și instrucția fetelor, la înființarea unor școli destinate acestora sau la primirea tinerelor fete în școlile de băieți existente.

Totuși, preocuparea noului domn a fost evidentă în domeniul educației, printr-un *Ofis Domnesc* afirmând că instrucția publică „trebuie să fie potrivită cu nivelul poporului”, „să nu aibă în vedere conveniențele câtorva familii privilegiate și să aibă un caracter nestatornic”. În cele din urmă, la 17 octombrie 1850, prin *Ofisul* cu numărul 1389, s-a ordonat redeschiderea școlilor începând cu 1 ianuarie 1851. Ulterior, la 8 ianuarie 1851, au fost deschise școlile din București. Situația din restul județelor țării nu a fost aceeași, însă, în cele din urmă școlile din reședințele județelor, inclusiv cea de la Târgu-Jiu s-au redeschis în cursul anului 1851⁷⁵.

Dincolo de aceste aspecte pozitive, referitoare la organizarea și reorganizarea sistemului educațional, chestiunea educației fetelor a fost lăsată pe un plan secundar odată cu redeschiderea școlilor din reședințele județelor. Fetele au continuat să fie primite în școlile publice alături de băieți, situație evidentă și la școala de la Târgu-Jiu, însă Eforia Școalelor nu a privit cu ochi buni această forțare a limitelor regulamentare, prin urmare, în 1852, au fost trimise mai multe circulare către institutorii din toate județele Valahiei, prin care se cerea interzicerea frecventării de către fete a școlilor alături de băieți, considerând că: „este împotriva buneii orânduiei ca sexul femeiesc mai vârtos când este în vârstă așa de înaintată să fie împreună cu partea bărbătească și că deocamdată nu sunt încăperi deosebite pentru sexul femeiesc, pune îndatorire ca de acum înainte să nu mai fie primite fete în clasele acelei școli și depărtând pe cele care acum se află, să fie primiți băieți în locul lor”⁷⁶.

Prin această hotărâre, un număr însemnat de fete au pierdut orice șansă la educație. Aceasta era și situația orașului Târgu-Jiu în care nu exista o instituție publică destinată fetelor. Totuși, restricționarea accesului fetelor în școlile de băieți din reședințele județelor a grăbit deschiderea unor instituții educaționale destinate fetelor fără posibilitatea materială a urmăririi unor instituții particulare, costisitoare. Acesta a fost și contextul în care a luat ființă o școală de fete, în 1855, la Târgu-Jiu⁷⁷. La 16 ianuarie 1855, Constantin Săvoiu a încunoștințat magistratul din Târgu-Jiu, referitor la dăruirea unui local de școală aflat în centrul orașului. Totodată, acesta s-a angajat să construiască o școală pe măsura posibilităților sale, în care să poată să

⁷² Gudín 2007, p. 142.

⁷³ A se vedea pe larg „Analele Parlamentare” 1905, p. 1122.

⁷⁴ Gudín 2007, p. 18.

⁷⁵ Urechia 1894, pp. 41-47.

⁷⁶ Negoescu 1933, p. 33.

⁷⁷ Referitor la acestea a se vedea A.N.R., S.J.A.N. Gorj, Fond Primăria Orașului Târgu-Jiu, dosar 27/1854-1876, dosar 28/1854-1911.

învețe tinerele domnișoare. Se menționa că donația va fi făcută doar după ce magistratul orașului s-ar angaja să asigure un profesor de limba română și o profesoară pentru educarea tinerelor care urmau a studia la școala preconizată. Raportul înaintat domnului de către magistratul orașului Târgu-Jiu, la 25 februarie 1855, a arătat nerăbdarea orășenilor de a se înființa o școală externă pentru educația fetelor⁷⁸. La 19 august 1855, rezoluția pe raportul de mai sus menționa: „întărim. Eforia va grăbi ca într-o lună să trimită planul ce domnul Săvoiu pregătește azi pe locul dăruit de dânsul. Când tot materialul va fi adus pe loc și temeliile zidite începute, mi se va arăta ca să se publice această facere de bine și să i se dea și mărturisirea de a voastră mulțumirea”⁷⁹. S-a considerat absolut necesară angajarea unei „madame” aleasă de Eforie care să le învețe pe viitoarele eleve diverse cusături, bucătărie, economie casnică, limba franceză și limba nemțească, dar și a unui profesor de carte românească care să le învețe pe fete a citi pe orice carte, scrierea după dictare, calcule cu numere întregi, covalențe, catehism, rugăciuni, istorie sfântă și prescurtare de geografia statelor Europei⁸⁰. Practic, la 19 august, Eforia Școalelor comunica faptul că principele domnitor a aprobat înființarea unui institut public pentru educația fetelor din Târgu-Jiu. Prima directoare și institutoare a școlii a fost Adela Kaiser⁸¹. La început, școala a avut doar 55 de eleve, însă numărul a crescut treptat. De remarcat a fost caracterul practic și insistarea pe predarea unei limbi străine⁸².

Școala din 1855 a fost prima școală publică de fete din Târgu-Jiu. După acest moment, nu au mai studiat fete în școala de băieți din Târgu-Jiu⁸³. Implicarea lui Constantin Săvoiu a fost capitală în înființarea școlii de fete din Târgu-Jiu, prin dăruirea terenului de construcție, cumpărat de la clucereasa Smaranda Călinescă⁸⁴ (după opinia lui Alexandru Ștefulescu, în 1854⁸⁵, alte surse vorbesc de 1855) și prin construcția școlii, dar și sprijinirea ei ulterioară. Interesul acestuia pentru educația tinerelor se poate explica prin studiile făcute la Viena⁸⁶, care i-au oferit o perspectivă înnoitoare asupra întregii societăți, l-au determinat să susțină inclusiv necesitatea cultivării părții feminine a populației. În semn de recunoștință, încă de la înființarea școlii s-a prevăzut ca instituția să se numească „Institutul Săvoiu”⁸⁷.

Numărul elevelor de la Școala Săvoiu a crescut treptat. Spre exemplu, la 1860, peste 50 de tinere urmau școala doar în clasa I și clasa a II-a, iar ca profesoară s-a distins doamna Kaiser. Dintre tinere, pentru clasa I s-au remarcat opt fete: Stanciovici Ecaterina, Schilleru Polixenia, Pojoni Ecaterina, Pârâianu Maria,

⁷⁸ Săvoiu 1978, p. 221.

⁷⁹ Săvoiu 1978, p. 222.

⁸⁰ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 484/1855, f. 4.

⁸¹ Ștefulescu 2020, p. 233.

⁸² Popica 2003, p. 303.

⁸³ A.N.R., S.J.A.N. Gorj, Fond Școala primară de Băieți Nr. 1, Târgu-Jiu, dosar 34/1856-1857, dosar 33/1856-1857, dosar 35/1856-1857 etc.

⁸⁴ Ștefulescu 1899, p. 251.

⁸⁵ Ștefulescu 2020, p. 223.

⁸⁶ Popica 2003, p. 303.

⁸⁷ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., Dosar 484/1855, f. 7.

Urdereanu Maria, Ortopanu Ecaterina, Brădoșanu Coralia, Stănculescu Anna, iar pentru clasa a II-a s-au remarcat patru domnișoare: Măldărescu Alexandrina, Smaranda Schilleru, Simone Carolina și Moise Marița⁸⁸. După examinările de la clasa I și clasa a II-a au urmat și examenele cu solemnitate, desfășurate joi, 23 iunie, la care au asistat, printre alții, membrii Comitetului de Instrucțiune, institutorii școlilor locale și părinții fetelor⁸⁹. În cele din urmă, pe 3 iulie s-a celebrat distribuirea premiilor, iar fetelor care s-au distins le-au fost puse mai multe întrebări și de către profesorul Constantin Stanciovici Brănișteanu⁹⁰. Dincolo de aceste tinere, în perioada 1856-1859 aproximativ 20-25 de fete au studiat în cadrul unor școli particulare, interne sau externe din Târgu-Jiu, așa cum ne menționează documentele⁹¹. Printre altele, cel mai probabil a continuat să funcționeze și Școala înființată în 1845⁹². În mediul rural accesul fetelor în școli a apărut ca fiind restricționat; în acest sens actul cu nr. 2052 din 11 octombrie 1857 a stipulat explicit: „nici într-o școală comunală de băieți nu se pot primi copii secului feminin”⁹³.

Întreaga paradigmă educațională s-a schimbat în 1859, odată cu dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Mari și importante procese de transformare au dat domeniului educațional o nouă orientare. În proiectul de Constituție al Comisiei Centrale de la Focșani s-a formulat, în vara lui 1859, principiul care prevedea că „învățătura primară este gratuită și obligatorie pentru fiecare român”⁹⁴. Remarcăm în acest sens și discursul lui Alexandru Ioan Cuza din 6 decembrie 1859, care a rezumat perfect noua orientare: „eu țin numaidecât ca fiecare locuitor să știe, în curând, a scrie și a citi pentru ca să profite pentru instrucția sa de informările folositoare ce ar găsi în cărți bune și speciale”⁹⁵. În acest context, s-a trecut externatul de fete pe seama Așezămintelor Brâncovenești, la 5 septembrie 1860⁹⁶. Ulterior a fost înființat și un internat pentru tinerele domnișoare din mediul rural care nu puteau găsi cazări sau gazde potrivite⁹⁷. În anii următori, școala a continuat să funcționeze în bune condiții, cu efective școlare între 50 și 60 de eleve. Astfel, în 1861 au studiat 56 de fete, în 1862 erau 58 de fete, în 1863 – 57 de tinere, în 1864 – 54, iar în 1865 efectivele au crescut la 60 de eleve⁹⁸. În aceeași perioadă regăsim și o nouă „directriță” la externatul de fete din Târgu-Jiu, în persoana Mariei Bujinschi, înlocuită la scurt timp cu Ana Moschuna, care a intrat în funcție la 16 noiembrie 1864⁹⁹. Dintre profesorii care au predat la școala de fete s-au remarcat Maria Bujinschi, numită la 1 aprilie 1862, după examenele susținute în capitala țării în 1861

⁸⁸ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., Dosar 484/1855, ff. 66-70.

⁸⁹ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., Dosar 484/1855, f. 71.

⁹⁰ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., Dosar 484/1855, f. 71.

⁹¹ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., Dosar 1/1873, f. 53.

⁹² Nichifor 2023, p. 26, *apud* Pupăză 2015, p. 142.

⁹³ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 840/1862, f. 77.

⁹⁴ Adăniloae 2012, p. 28.

⁹⁵ Pârnuță 1998, p. 112.

⁹⁶ Cărăbiș 1992, p. 188.

⁹⁷ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 14/1862, f. 2.

⁹⁸ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 1/1873, f. 53.

⁹⁹ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 369/1864, f. 78.

și reconfirmată în 1863 de Principele domnitor prin decretul Nr. 944 din 3 noiembrie 1863¹⁰⁰, care apare ca fiind plătită cu suma de 500 de lei în calitatea sa de „directriță”¹⁰¹. De asemenea, la școala gorjeană a predat și D. Lăzărescu, numit la 9 iunie 1860, după examenul susținut la Craiova și reconfirmat prin decretul nr. 944 din 3 noiembrie 1863, dar și Petru Cernădianu, numit la 25 septembrie și reconfirmat în 1863¹⁰². Sumele alocate instituției educaționale au fost însemnate. Astfel, „directrița” era plătită cu 500 de lei, profesorul Lăzărescu cu 400 de lei, preotul Petre Cernădianu cu 300 de lei pentru catehism și 126 pentru muzică. În plus era plătit și un medic cu 80 de lei¹⁰³. Programă școlii a fost una complexă, încadrată mentalităților epocii. Spre exemplu, la 1862, fetele din clasa I studiau: religia, silabisire, scriere, diverse calcule matematice, muzică vocală și lucru (cu diverse activități trebuincioase unei domnișoare respectabile); în clasa a II-a programa cuprindea: religie (repetarea rugăciunilor învățate în primul an și o prescurtare de Istorie Sfântă), lectură, caligrafie, aritmetică, muzică vocală și lucru de mână. În clasa a III-a, disciplinele deveneau mai complexe. Se studia religia, gramatica limbii române, aritmetică, desen, muzică vocală, lucru, dar și așa zisele „cunoștințe uzuale” (noțiuni de geografie, istorie, fizică etc)¹⁰⁴.

Treptat, după 1859/1860, tot mai multe tinere au început să fie primite și în școlile din mediul rural¹⁰⁵. Spre exemplu, în semestrul I al anului școlar 1862/1863, se regăseau în 107 școli comunale nu mai puțin de 3373 elevi și 324 de eleve, iar în semestrul al II - lea al aceluiași an școlar învățau în școlile comunale din Gorj 3055 băieți și 324 de tinere¹⁰⁶.

Dincolo de aceste evoluții semnificative, cursul sistemului educațional a fost fundamental schimbat prin Legea Instrucțiunii Publice, din 25 noiembrie 1864¹⁰⁷, care a fixat principiile moderne ale obligativității și gratuității învățământului primar pentru tinerii de ambele sexe¹⁰⁸. Nu vom insista asupra acestor aspecte, întrucât nu se încadrează în limitele cronologice ale lucrării de față. În localitățile mari urmau a se înființa școli distincte pentru tinerele fete, pe când în cele mai mici era acceptată o formulă mixtă, în care fetele studiau în aceleași clase cu băieții¹⁰⁹.

¹⁰⁰ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 177/1863, f. 109.

¹⁰¹ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 369/1864, f. 11.

¹⁰² A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 177/1863, f. 109.

¹⁰³ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 93/1862, f. 5; dosar 116/1862, ff. 3-9; dosar 369/1864, f. 11.

¹⁰⁴ A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 3/1862, f. 25.

¹⁰⁵ A se vedea, printre altele, A.N.R., A.N.I.C., Fond M.C.I.P., dosar 91/1863 și A.N.R., S.J.A.N. Gorj, Fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, Târgu-Jiu, dosar 55/1862/1863.

¹⁰⁶ Pupăză, Cheznoiu 2005, p. 40.

¹⁰⁷ A se vedea pe larg în Popescu Teiușan 1963.

¹⁰⁸ Gudin 2007, p. 31.

¹⁰⁹ Gudin 2007, p. 33.

CONCLUZII

Cercetarea privind *Învățământul gorjean la începuturile modernității românești*. Școlarizarea fetelor a adus în prim plan evoluția interesului referitor la cultivarea femeilor într-un județ aparent modest al Țării Românești, prin raportare la starea învățământului național destinat fetelor. La începutul secolului al XIX-lea, dezinteresul oamenilor epocii față de educația și instrucția fetelor a fost destul de răspândit, fiind determinat nu doar de mentalități, ci și de cadrul legislativ, însă, treptat, odată cu apariția și dezvoltarea conceptului de națiune, a crescut și interesul oamenilor societății față de partea feminină a populației deoarece, femeile, din mame ale familiei au devenit mame ale întregii națiuni.

Evoluțiile în acest sens au fost vizibile și la nivelul județului Gorj. Astfel, dacă în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea de o educație de calitate puteau beneficia doar tinerele din familii înstărite, o dată cu intrarea în vigoare a prevederilor *Regulamentului Organic* s-a deschis calea cultivării unui număr tot mai însemnat de domnișoare. La 1832/1833 s-a consacrat definitiv calea implicării statului în domeniul educațional, însă a fost evidentă și diferența între normă și practică, în contextul în care școli publice de fete în toate județele Țării Românești au fost înființate doar la 1859/1860. Totuși, forțând prevederile regulamentare, unele tinere au fost primite în școlile începătoare de băieți, situație evidentă și la nivelul școlii din Târgu-Jiu acolo unde tinerele au studiat laolaltă cu băieții încă de la deschiderea școlii, în 1832. În aceeași perioadă, tinerele din familii înstărite puteau urma cursurile unor pensioane sau școli particulare, șansă deschisă și fetelor din urbea de pe malul Jiului în momentul înființării unei școli particulare, în 1845.

Anul 1848, grație principiilor modernizatoare, a fost marcat inclusiv de ideile referitoare la egalitatea învățământului și, implicit, la educația și instrucția feminină. Principiile revoluționare nu au fost puse în practică, în contextul înfrângerii mișcării revoluționare, dar majoritatea ideilor enunțate de liderii revoluționari au fost aplicate în următoarele două decenii. După înfrângerea revoluției, școlile au fost închise până la 1851, când au fost redeschise doar în mediul urban și doar ani mai târziu în mediul rural. Generalizarea înființării școlilor publice de fete a fost o realitate doar după Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, însă, la nivelul orașului Târgu-Jiu tinerele fete au beneficiat încă din 1855 de binefacerile așezământului educațional fondat cu sprijinul filantropului Constantin Săvoiu (Surcel).

Ulterior, perioada 1859-1864 a fost marcată de transformări profunde la nivelul educației și instrucției feminine, tinerele având șansa de a studia în școli publice special înființate pentru educația feminină. Mai mult, transformarea a fost evidentă și în mediul rural, accesul fetelor în școli devenind mult mai facil decât în perioada anterioară și, în consecință, numărul tinerelor cu o măcar minimă educație (scris, citit, calcule aritmetice simple) sporind. La 1864 a avut loc o nouă schimbare de paradigmă prin adoptarea *Legii Instrucțiunii Publice*, care a consacrat „de jure” obligativitatea învățământului primar, indiferent de sex, în contextul în care statul avea nevoie de cetățeni instruiți și de viitoare mame cu o cultură minimală pentru a

putea sprijini, prin mijloace proprii, prin educarea urmașilor în spirit patriotic și moral, statul național.

BIBLIOGRAFIE

I. Surse

I.1. Surse inedite

Arhivele Naționale ale României, Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1848-1873).

Arhivele Naționale ale României, S.J.A.N. Gorj, Fond Primăria Orașului Târgu-Jiu.

Arhivele Naționale ale României, S.J.A.N. Gorj, Fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, Târgu-Jiu.

I.2. Surse Edite

I.2.a. Volume de documente

Bodea 1982, Bodea C., *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Giurescu 1923, Giurescu C., *Legiuirea lui Caragea. Un anteproiect necunoscut*, Editura Mercur, București.

Legiuirea prea înălțatului și prea Pravoslavnicului Domn și Oblăduitoriu a toată Ungrovlahia Io Ioan Gheorghe Caragea 1818, București.

Rădulescu 1955, Rădulescu A., *Legiuirea Caragea*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București.

Negulescu, Alexianu 1944, Negulescu P., Alexianu I., *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, volumul I, Întreprinderile Eminescu, București.

Urechia 1868, Urechia V.A., *Școalele sătesci în România. Istoricul lor de la 1830-1867 cu anesarea tuturor documentelor relative la cestiune*, Tipografia Națională Întreprindător C.N. Rădulescu, București.

I.2.b. Periodice

„Analele Parlamentare ale României”, 1905.

„Curierul Românesc”, 1847.

I.3. Surse narative

Aaron 1839, Aaron F., *Manual de Istoria Principatului României*, Tipografia Sf. Sava, București.

Aaron 1846, Aaron F., *Manual de Catehism cel Mic al Omului Creștin*, Moral și Social, Tipografia Colegiului Sfântul Sava, București.

Aaron 1847, Aaron F., *Elemente de Istoria Lumii*, Tipografia Colegiului Sfântul Sava, București.

Aaron 1853, Aaron F., *Catihismul omului creștin, moral și soțial*, Buzău.

Aaron 1857, Aaron F., *Abecedariu pentru școalele începătoare*, București.

Buge, Buge C.O., *Evoluția educației femeii*, Tipografia Voința Prahovei.
 Eraclide 1870, Eraclide C., *Femeia și misiunea ei în familie și societate*, Tipografia Ion Weiss, București.
Manualul Mumelor sau epistole către o suroră pentru educația copiilor 1851, Tipografia lui C.A. Rosetti și Viterhalder, București.
 Martin 1844, Marin A., *Educația mamei de familie sau civilizația neamului omenesc prin femei*, tradus slobod după a IV-a ediție de I.D. Negulici, Tipografia lui Fr. V., București.
 Pleșoianu 1834, Pleșoianu G., *Abecedar greco-românesc cu frumoase dialoguri, rugăciuni, legi moralești, idei fizicești, geograficești și istoricești*.
 Pleșoianu 1838, Pleșoianu G., *Cele dintâi cunoștințe pentru învățătura tinerilor școlari care încep a citi*.

II. Literatură de specialitate

Brezoianu 1882, Brezoianu I., *Vechile Instituțiuni ale României (1327-1866)*, Tipografia Ștefan Mihăilescu, București.
 Cărăbiș 1986, Cărăbiș V., *Câteva date despre învățământul din Târgu-Jiu la jumătatea secolului al XIX-lea*, în *Litua. Studii și cercetări*, III, pp. 384-391.
 Cărăbiș 1992, *Învățământul în județul Gorj (1850-1900)*, în *Litua. Studii și cercetări*, pp. 188-190.
 Cărăbiș 1995, Cărăbiș V., *Istoria Gorjului*, Editura Editis, Târgu-Jiu.
 Ciupală 2003, Ciupală A., *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea. Între public și privat*, Editura Meridiane, București.
 Constantinescu 1920, Constantinescu E., *Învățământul particular. Însemnări și propuneri*, Tipografia și Librăria Matei Basarab, Râmnicul Vâlcea.
 Gudín 2007, Gudín Cristina, *Evoluția învățământului primar în orașul București*, Editura Universității din București, București.
 Iorga 1906, Iorga N., *Contribuții la istoria învățământului în țară și în străinătate 1780-1830*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Literare*, Seria II, Tom XXIX, București.
 Iorga 2014, Iorga N., *Femeile în viața neamului nostru. Chipuri, datine, mărturii*, ediție îngrijită și indice general de Alexandrina Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iași.
 Iorga 2020, Iorga N., *Istoria învățământului românesc*, Editura Demiurg.
 Iscriu 1975, Iscriu C.D., *Contribuții privind învățământul la sate în Țara Românească până la jumătatea secolului al XIX-lea*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
 Manolache, Pârnuță 1993, Manolache A., Pârnuță G., *Istoria învățământului din România*, volumul II, Editura Didactică și Pedagogică, București.
 Manoliu f.a., Manoliu P., *Domnița Ralu Caragea*, Editura Națională Ciornei, București.
 Mrejeru, Sarcină et al. 2007, *Studiu asupra învățământului gorjean. Contribuții documentare*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca.

- Murgescu 1999, Murgescu M.-L., *Între „bunul creștin” și „bravul române”*. *Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878)*, Editura A 92, Iași.
- Nichifor 2023, Nichifor G., *O școală cu istoria ei de un veac. Colegiul Național „Ecaterina Teodoroiu”, Târgu-Jiu, „Fetele de la Ecaterina”*, vol. I (1921-1961), Editura Revers, Craiova.
- Olariu 2006, Olariu E., *Mentalități și moravuri la nivelul elitei din Muntenia și Moldova. Secolul al XIX-lea*, Editura Universității din București, București.
- Pârnuță 1965, Pârnuță G., *Documente cu privire la începuturile școlilor de fete din Țara Românească*, în *Revista de Pedagogie*, an XI, nr.2, pp. 61-71.
- Pârnuță 1969, Pârnuță G., *Idei pedagogice democratice în activitatea organizării școlilor naționale (1832)*, în *Analele Universității din București*, Pedagogie, anul XVIII.
- Pârnuță 1971, Pârnuță G., *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească. Secolele XVII-XIX*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Pârnuță, Andrei 1994, Pârnuță G., Andrei N., *Istoria învățământului din Oltenia*, Editura Scrisul Românesc.
- Pârnuță 1997, Pârnuță G., *Istoria învățământului din orașul București*, Editura Semne, București.
- Pârnuță 1998, Pârnuță G., *Femea româncă de-a lungul veacurilor: instrucție și educație*, Editura Semne, București.
- Popescu Cilieni 1948, Popescu Cilieni I., *Contribuții la istoria învățământului din Oltenia în anul 1848*, Tipografia Colegiului Național Popular „Nicolae Bălcescu”, Craiova.
- Popescu 2009, Popescu A., *Momente din istoricul învățământului gorjean – de la începuturi până în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Litua. Studii și cercetări*, XII, pp. 157-170.
- Popica 2003, Popica L., *Familia Săvoiu*, în *Litua. Studii și cercetări*, IV, pp. 299-308.
- Pupăză, Cheznoiu 2005, Pupăză G., Cheznoiu C., *Istoria învățământului în Gorj*, Editura Neweast, 2005.
- Rădulescu Pogoneanu 1935, Rădulescu Pogoneanu E., *Școala Centrală de Fete din București*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, Extras din revista „Boabe de grâu”, anul V, nr. 12, București.
- Săvoiu 1978, Săvoiu Em., *Școala primară de fete. Contribuții la istoria învățământului din Târgu – Jiu*, în *Litua. Studii și cercetări*, I, pp. 221-227.
- Serafim 1988, Serafim G., *Istoricul învățământului pedagogic în județul Gorj*, în *Litua. Studii și cercetări*, IV, pp. 237-245.
- Ștefulescu 1899, Ștefulescu A., *Încercare asupra istoriei Târgu-Jiului*, Stabilimentul grafic I.V. Socecu, Bucuresci.
- Ștefulescu 2020, Ștefulescu A., *Istoria Târgu-Jiului*, ediția a II-a, Editura Muzeul Literaturii Române, București.
- Urechia 1892, 1894, 1901, Urechia V.A., *Istoria Școalelor de la 1800-1864*, Tomul I, Tomul III, Tomul IV, Imprimeriile Statului, Bucuresci.